

Joaquim Arenas i Sampera ens acostava Joan Triadú (I)

David Pagès i Cassú

Joaquim Arenas i Sampera (Mataró, 1938), mestre i pedagog, és conegut, entre moltes altres facetes, per ser un dels artífexs de l'escola catalana i un dels principals impulsors del Programa d'Immersion Lingüística.

Podem afirmar que, fins a la República, incloent-hi el període de guerra civil, Catalunya gaudí d'una escola que tenia un reconeixement important, tot i que mai no disposà d'un sistema educatiu propi. A partir del 1978, amb la Generalitat provisional i el nou Estatut d'Autonomia, es pogué reprendre la tradició catalana d'educació i aplicar un model que ha estat admirat arreu.

L'escola catalana esdevingué una realitat gràcies a la suma de molts factors, persones i institucions. Sense el compromís social, l'esforç del Govern de la Generalitat, el treball de milers de mestres i professors que van desenvolupar la seva funció amb un plus de responsabilitat..., no hauria estat possible la seva implantació. Joaquim Arenas, situat en un lloc de treball estratègic, fou una de les persones que més contribuïren a fer-la possible. En parlem en aquesta entrevista, com també, i de manera especial, d'una persona que ell conegué molt bé: Joan Triadú i Font (1921-2010), activista cultural, crític literari, escriptor i pedagog, de qui enguany commemorem el centenari del naixement.

L'equip pedagògic de la Delegació d'Ensenyament Català (DEC) d'Òmnium Cultural. D'esquerra a dreta, Enric Larreula, Ernest Sabater, Joaquim Arenas, Carme Alcoverro i Josep Pasqual, a la seu del passeig de Gràcia de Barcelona, a finals dels anys seixanta (Fotografia: fons de Joaquim Arenas)

Arenas ens obre també la seva motxilla personal, on porta moltes alegries i desencisos, coneixences i experiències... esforços, lluites nobles, vivències... i, sobretot, compromís, estimació i esperança envers la llengua catalana i el seu futur.

Com i en quines circumstàncies es van conèixer amb Joan Triadú?

Essent mestre de Cabrera de Mar, els anys seixanta, vaig veure la necessitat d'introduir el català com a matèria d'ensenyament a l'escola. Vaig fer el curs de trameses per correspondència, que eren vint i gens fàcils, elaborades per Jaume Vallcorba. Les trameses eren de la Junta Assessoradora per als Estudis de Català (JAEC), que fou creada el 1961, justament per a formar mestres i atorgar certificats que acreditessin el coneixement suficient de la llengua. Hi vaig fer el curs i em vaig presentar als exàmens per obtenir els Certificats Elementals i Mitjà. Cal dir que, justament en aquells exàmens, celebrats al CICF, a la Via Augusta (Barcelona), vaig conèixer Joan Triadú, que, al cap i a la fi, era el gestor i organitzador de tot aquell engranatge de la JAEC. Aquell dia el vaig saludar, però sobretot vaig poder capir per primera vegada la dimensió patriòtica que ell donava a aquell acte d'examinar i que va expressar molt clarament en les seves

Joaquim Arenas, Carme Alcoverro i Josep Pasqual, a la seu del passeig de Gràcia de Barcelona, a finals dels anys seixanta (Fotografia: fons de Joaquim Arenas)

Joan Triadú a la inauguració del local del Centre d'Influència Catòlica Femenina (CICF) l'any 1961 (Fotografia: fons de Joaquim Arenas)

paraules de salutació. Més endavant vaig començar a fer classes presencials, orientades per la JAEC, inicialment a l'escola de Sant Feliu de Cabrera de Mar i més tard, en els anys seixanta, a l'escola de Santa Anna de Mataró.

L'any 1969, incorporat laboralment a l'escola de Sant Gregori de Barcelona, la professora Lluïsa Coromines li va oferir la possibilitat d'impartir unes classes extres de català nocturnes a la Biblioteca Valls i Taberner de Santa Coloma de Gramenet. La matrícula i el nombre d'alumnes era tan elevada que no hi cabien i varen arribar a la conclusió que els alumnes havien de fer el català a l'escola...

En efecte. Aquestes classes, fetes encara sota la prohibició que les escoles ensenyessin el català, es feien en centres cívics i en biblioteques, i el professorat era contactat per la Diputació de Barcelona o per Òmnium Cultural, és a dir, de manera totalment anòmala. Aquesta activitat a la Biblioteca de Santa Coloma em feia constatar, cada vegada més clarament, que el lloc on s'ha d'ensenyar la llengua del país ha de ser l'escola, la institució on s'eduquen tots els ciutadans. Durant el franquisme, però, res no era normal; en canvi, semblava normal la repressió de la cultura i la llengua que patíem. Es tenia per normal allò que no ho era. Tanmateix, la gent, els pares, fins

i tot de poblacions engrandides per la immigració, veien que saber el català era un actiu per als seus fills i les classes a la Biblioteca Valls i Taberner i tantes altres tenien una gran acceptació i demanda, tot i el menyspreu de l'administració educativa franquista.

El desenvolupament del pla de treball de Santa Coloma de Gramenet, que es va anar estenent per tot el Principat, devia ser una obra sense precedents feta per una entitat privada.

Vull remarcar, primer de tot, la capacitat de recepció que Joan Triadú va tenir del nostre pla de treball per a Santa Coloma. Tant és així que la professora Coromines i jo mateix gairebé no gosàvem ni presentar-lo, perquè sabíem que suposava un capgirament de la situació de l'ensenyament del català. Temors que es van esvaïr en veure el gran acolliment i suport donat per Triadú. La nostra proposta d'organitzar les classes de català per a tots els nens i nenes, i de fer-les dins el marc escolar, amb un o més professors estables a cada escola, amb un nombre d'hores fixes setmanals, era un somni i un decidit pas endavant que havia de ser aprovat per la Junta d'Òmnium Cultural abans d'aplicar-lo a Santa Coloma i, sobretot, d'estendre'l per tot Catalunya. Això comportava la despesa més important feta mai per aquesta associació privada i una acció sense precedents a Europa. Tenir el suport, l'ajuda, l'assessorament de Triadú,

Joan Triadú al menjador de l'escola Thau de Barcelona (Arxiu fotogràfic Escola Thau de Barcelona)

incondicionalment al nostre costat, era l'única possibilitat de fer-ho realitat.

Estem ben convençuts que el devien tenir...

Sempre i a tota hora. La Junta d'Òmnium va entendre perfectament l'esforç que se'ls demanava d'aportar diners i de cercar subvencions arreu, i van abonar el nostre pla, que ja havia esdevingut la proposta de Joan Triadú, sobretot perquè aquesta junta la formaven homes de gran vàlua i patriotisme. Un cop aprovat per Òmnium, i abans que res, havíem de veure si els professors, que fins aleshores feien classes a les escoles i als centres culturals, acceptarien i acollirien satisfactòriament aquell pla, que era certament revolucionari, el qual implicava, pel cap baix, tres compromisos nous per part del professorat de català, poc nombrós en aquell moment.

Quins eren, aquests tres compromisos?

En primer lloc, s'havien de comprometre a complir les condicions que assumien les escoles que gaudien de les classes de català d'Òmnium Cultural (fer un mínim de dues hores per grup classe i setmana); en segon lloc, havien d'acceptar el repte de la continuïtat durant

més d'un curs escolar, i, en darrer lloc, els professors havien d'assumir el compromís d'assistir quinzenalment a uns seminaris de formació gratificats econòmicament, però a molt baix preu. Les condicions econòmiques del professorat també van canviar notablement, tot i que no hi havia cap institució pública que ho sufragués: rebrien un pagament mensual, segons les hores convingudes per a cada escola i segons el nombre de grups classe. Aquesta situació laboralment equiparable a les condicions laborals dels empleats d'una empresa, malgrat ser precàries, exigien més professionalitat i fou un fenomen absolutament inèdit, en disposar d'un grup important de professors que rebien la seva retribució d'una associació privada, sense ànim de lucre i amb un objectiu propi d'una administració pública. Per a exposar aquest pla als professors, a l'abril de 1971 es va celebrar una reunió al Palau Dalmaes. Certament, l'acceptació rebuda fou notable.

Ens ho pot concretar una mica més?

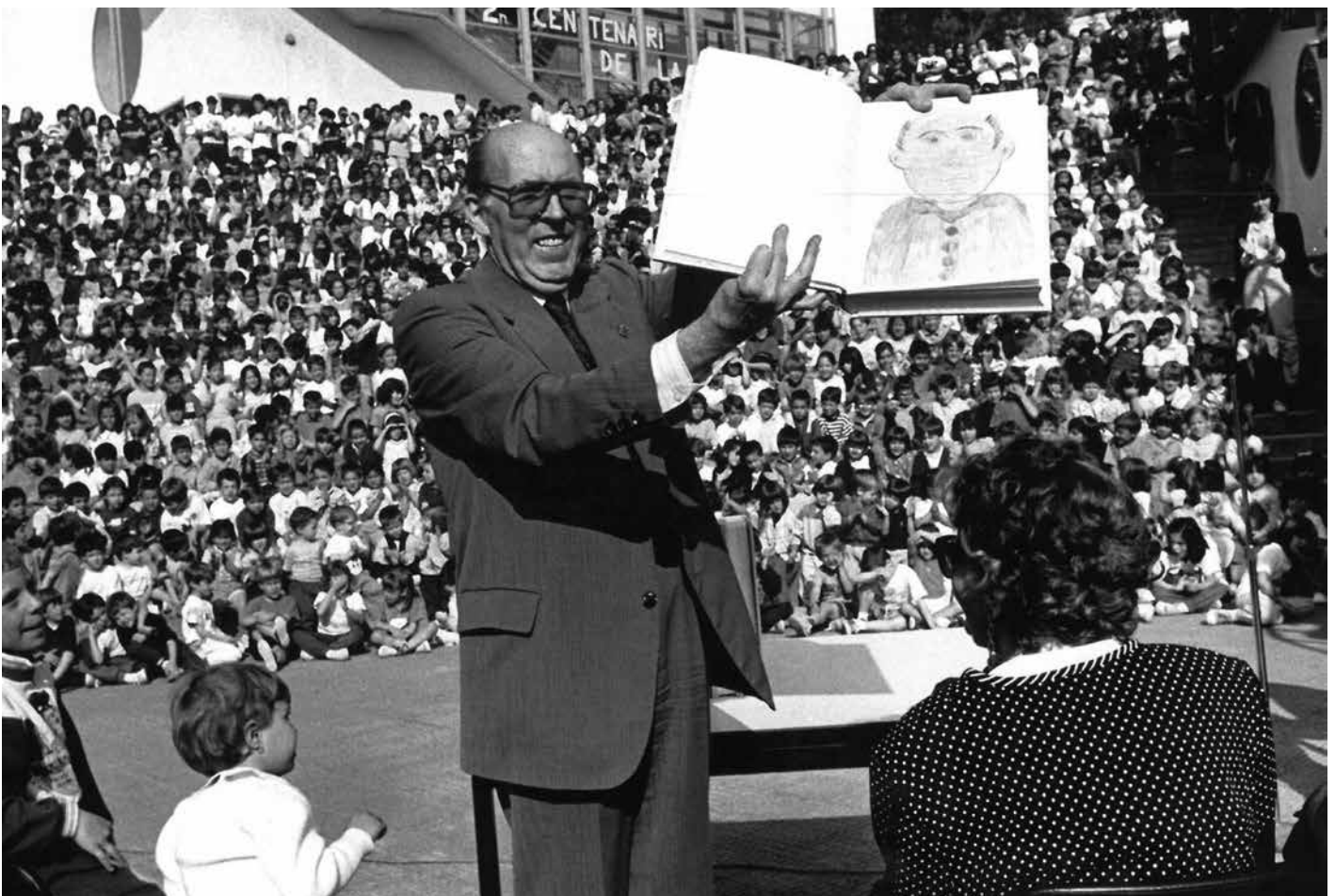
En aquesta reunió tothom volia més i millors condicions, però allò era el màxim possible que podia afrontar una entitat privada; evidentment, no es podia ni parlar de la Seguretat Social. I es va començar

a posar fil a l'agulla, organitzant que el professorat anés escola per escola a oferir les classes de català dins l'horari escolar per al curs 1971-72, tal com havia suggerit en Joan Triadú. Els anys següents es van anar eixamplant les àrees d'acció i es va passar a cobrir la ciutat de Barcelona, que es va dividir per districtes, com ara Sants, les Corts, la Barceloneta, el Bon Pastor, i es va estendre també a altres municipis, sobretot del cinturó industrial i allà on hi havia delegacions d'Òmnium Cultural. De fet, quan la Generalitat es va poder fer càrrec de l'ensenyament reglat del català, hi havia gairebé 250.000 alumnes que estaven cursant català a les seves escoles, gràcies a Òmnium. Aquesta efemèride no té cap precedent i per això vam ser admirats i, fins i tot, imitats més enllà del nostre país.

Ens agradaria portar l'entrevista cap als punts d'implicació de Joan Triadú en la tasca de vostè respecte a la incorporació del català a l'escola i a l'ensenyament formal. Parli'ns, per exemple, de la Delegació d'Ensenyament del Català (DEC).

La incorporació del català a l'escola en l'ensenyament formal, així com l'aplicació del model d'escola catalana, han estat els fets més importants de la història

de l'educació a Catalunya, no en dubti, i aquesta és una afirmació de Joan Triadú. A la DEC es va anar elaborant no solament una estructura que permetés arribar a tots els infants catalans, sinó que també es va fer una tasca ingent de recopilació didàctica per a l'aprenentatge de la llengua catalana, en contextos escolars, alguns, molt complexos per la composició sociolingüística de l'alumnat. Paral·lelament a aquesta elaboració pedagògica, també hi va haver un treball sistemàtic de reflexió de com havia de ser l'escola d'aquest país sense estat, que havia mantingut la llengua malgrat la repressió continuada. Així, la DEC va anar vestint el concepte d'escola catalana seguint les directrius anunciades per Alexandre Galí al Centre de Lectura de Reus en els anys trenta del segle passat. I s'acabà definint aquest model d'escola, la qual ha de ser català en llengua, continguts i actituds respecte a la cultura pròpia. I a final dels anys setanta el concepte ja estava definit i es començava a aplicar en uns pocs centres escolars privats. Així, el president Tarradellas, quan va arribar, es va informar del tema i va voler que la Generalitat assumís el projecte de catalanització escolar de la DEC —no va voler fer foc nou— i es va valer d'aquell projecte sòlid per a estructurar l'ensenyament de la llengua, i en la llengua, a les escoles de Catalunya.

Joan Triadú durant l'homenatge de l'Escola Thau pel Premi d'Honor l'any 1992 (Arxiu fotogràfic Escola Thau de Barcelona)

Joaquim Arenas i Joan Triadú (a la dreta) al lliurament dels premis Baldiri Reixac de l'any 1981 (Fotografia: fons de Joaquim Arenas)

I aquí és on hem de situar el pas de vostè a la Generalitat...

Sí. La cosa va anar de la següent manera: Triadú, pel seu prestigi, va ser qui va establir contacte amb la Generalitat provisional i amb el president Tarradellas. Em va cridar i em va dir: «Arenas, has d'anar a la Generalitat. El president Tarradellas vol que els que treballau a la DEC passeu a les organitzacions de govern.» No volia pas integrar-me a la Generalitat, perquè el president Tarradellas, a l'exili, havia criticat molt Òmnium Cultural i jo, en aquell moment, em sentia molt implicat en la tasca de recuperació encetada. I va afegir: «Tu hi pots aportar el concepte d'escola catalana en llengua i continguts; potser algú altre que hi vagi potenciarà el bilingüisme.» M'ho va fer replantejar tot i, finalment, no vaig gosar negar-m'hi ni menystenir aquesta proposta, que em va fer abandonar la DEC, però que va fer possible aprofitar tot allò que s'havia fet des d'Òmnium per a les escoles

i que s'apliqués des de la Generalitat en benefici de tots els ciutadans.

La Llei General d'Educació de 1970 fou una alenada d'aire fresc per a la llengua catalana en el marc escolar...

Representa la gran porta d'entrada després del franquisme. Tanmateix, a Catalunya, en aquests anys de tardofranquisme, ja hi havia un important moviment de conscienciació i d'incipient reivindicació del català com a llengua pròpia. Així hem de recordar la celebració, el 1968, de l'Any Fabra, que commemorava l'aniversari de la mort del Mestre. Aquest esdeveniment va remoure el país a favor de l'ensenyament del català i de la imperiosa necessitat d'incorporar-lo a la vida acadèmica i social, després de la repressió franquista i, anant més enllà, després de la repressió borbònica des del 1714. Dos anys més tard, arriba la Llei del 70, molt llargament debatuda

al Congrés i molt ben estructurada i adaptada a la modernitat. Aquests trets ajuden a entendre el motiu pel qual, en la llei, es tracten amb certa delicadesa les anomenades *lenguas vernáculos*, a les quals cinc anys més tard es deixarà treure el cap en el currículum escolar. De fet, fins a l'any 1975 no apareix en una disposició espanyola una tènue permissivitat de l'ensenyament del català. I fins al Reial Decret de 1978 no es regula l'ensenyament del català obligatori i la possibilitat de l'ensenyament en català com a llengua vehicular. Tanmateix, la Llei del 70 indica un canvi de signe respecte al tractament de les llengües minoritzades de l'Estat espanyol, però res no hauria estat possible sense el treball contundent fet per la societat civil, sense les associacions culturals, sense la clandestinitat, sense la DEC, sense la JAEC, sense alguns, pocs, «Joans Triadús» treballant incansablement.

Com definiria, amb poques paraules, el model d'escola catalana?

És un model que va ser concebut a partir de la tradició pedagògica que es manifestà durant la Segona República, i es va anar configurant per part dels mestres més compromesos durant el franquisme i la transició. Un model educatiu que havia d'estar al servei del poble català, de la llengua i la cultura pròpies, a fi de permetre la cohesió social en un país que havia rebut moltíssima immigració i una repressió cultural enorme. La definició d'aquest model és ben simple: una escola catalana en llengua, continguts i actituds, que respongués a les necessitats dels ciutadans i de la societat catalana. Dit d'una altra manera, l'escola d'un país s'ha de desenvolupar en la llengua del país.

Des del moment actual, i passats gairebé quaranta anys des de l'inici de la seva aplicació, quina valoració en fa, del seu desenvolupament?

L'escola catalana, per definició, havia de facilitar a tots els infants els mateixos recursos i capacitats necessàries per a poder-se desenvolupar socialment i personalment com a ciutadans de Catalunya. Això, en Joan Triadú ho tenia molt clar i ens ho va ensenyar. Aquest principi essencial era impossible d'assolir en la situació sociolingüística i cultural tan diversa que existia entre uns barris i uns altres, com també entre unes famílies i unes altres. L'única manera de fer-lo possible era l'aplicació del Programa d'immersió lingüística que vàrem aplicar a les escoles amb més alumnat no-catalanoparlant familiar. Per part del Govern de la Generalitat es va impulsar aquest canvi substancial, que implicava tota l'educació en

Joaquim Arenas a les jornades del Servei d'Ensenyament del Català (SEDEC) a Sitges l'any 1983 (Fotografia: fons de Joaquim Arenas)

pes i que va significar fer del català la llengua d'escola per a tothom. Per això es van fer una sèrie de tasques imprescindibles per a aconseguir aquesta transformació pedagògica: seminaris d'assessorament per als mestres, edició de material didàctic, reciclatge de mestres i professors, etc.

Què en queda, d'aquell entusiasme?

Aquest entusiasme, que va durar molts anys, amb l'entrada en vigor de noves lleis orgàniques d'educació ha anat deixant d'existir, sobretot per part de l'administració educativa. L'interès per mantenir aquest tresor que entre tots havíem construït ha restat al carrer, per desgràcia; la desídia i la poca decisió per mantenir viu aquest projecte han fet que comencés una època de decadència, que particularment m'entristeix, perquè crec fermament que cal tornar-lo a revitalitzar com un model i exemple que ha estat únic a Europa. Penso que si ara en Joan Triadú conegués la situació, compartiria la meua apreciació i segur que reivindicaria aquell model i aquell programa d'immersió que el van fer possible, i tornaria a lluitar per impulsar-lo en el context actual; no debades va dir: «El fet més important de la pedagogia catalana, de Llull ençà, ha estat el programa d'immersió.»